

**Richard Outrata – Michaela Gajdošová (eds.):
Effects and Perspectives of Cooperation of Visegrad Countries
and of Their EU Integration.**

1st ed. Bratislava: Institute of Slovak and World Economy, 2002, 295 stran, ISBN 80-7144-123-6 (signatura knihovny ÚMV 49 106).

Recenzovaná publikace shrnuje příspěvky přednesené na pracovním setkání v rámci projektu *Výsledky a perspektivy spolupráce visegrádských zemí a jejich integrace do EU*, které se konalo v lednu 2002 v Bratislavě. Na projektu financovaném *Mezinárodním visegrádským fondem* spolupracovali odborníci z výzkumných institucí z České republiky (ČR), z Maďarska, z Polska a ze Slovenska.¹ Jeho cílem bylo „identifikovat možnosti a limity budoucí ekonomické spolupráce zemí Visegrádu v podmínkách přibližování k EU a stejně tak náklady a přínosy přístupu k EU pro jednotlivé země“ (Outrata – Gajdošová /eds./, 2002, s. 7). Edi-toři v předmluvě poukazují na to, že v průběhu existence visegrádské skupiny se postupně měnily priority vzájemné spolupráce. Zatímco v první fázi se spolupráce zaměřovala na zlepšení bilaterálních politických a ekonomických vztahů, v současnosti dominuje spíše problematika související se vstupem těchto zemí do Evropské unie (EU). Setkání odborníků z visegrádských zemí v Bratislavě bylo věnováno především otázkám připravenosti těchto zemí na vstup do EU a jeho ekonomickým i sociálním souvislostem.

Příspěvky jsou ve sborníku rozděleny do čtyř sekcí podle zaměření jednotlivých diskutovaných okruhů. Jednotlivé sekce se zabývají následujícími otázkami: *makroekonomickým vývojem ve fázi přípravy na vstup do EU, konkurenceschopností a ekonomickou strukturou kandidátských zemí visegrádské skupiny, připraveností podnikové sféry na vstup do EU a odhady příležitostí a rizik vstupu do EU*.

Příspěvky zařazené do první sekce se věnují analýze *makroekonomické situace České republiky, Maďarska a Slovenska*. Autoři se v podstatě shodují na tom, že hlavním strategickým cílem přechodových ekonomik je dosáhnout dlouhodobě udržitelného ekonomického růstu, který je podstatný z hlediska přibližování k životní úrovni členských států EU. Karel Zeman ve své stati, hodnotící situaci naší republiky, poukazuje na specifikum českého vývoje, tj. že na rozdíl od ostatních transformujících se zemí jsme zaznamenali první ekonomickou krizi až v období 1997–1999, kdy také došlo k nárůstu mezery mezi ekonomickou úrovní ČR a EU. V současnosti se česká ekonomika nachází opět v růstové fázi, přičemž za hlavní stimulanty ekonomického růstu autor označuje domácí poptávku doprovázenou značným přílivem přímých zahraničních investic (PZI). Z hlediska budoucí růstové tendence české ekonomiky považuje za podstatný zejména růst konkurenceschopnosti podniků, založený především na růstu produktivity práce.

Vývoj maďarské ekonomiky ve svém příspěvku analyzuje *Tamás Novák*. Maďarsko se na začátku transformace muselo vypořádat především s vážným zadlužením ekonomiky. Tato výchozí situace omezovala volbu transformační hospodářské politiky. Za přelomový v ekonomickém vývoji Maďarska autor označuje rok 1998, kdy se podařilo ekonomiku stabilizovat a vytvořit základnu pro vývozně orientovanou hospodářskou strategii. Za hlavní faktor ekonomického růstu označuje pak právě vývoz. Proto také zdůrazňuje význam ekonomických trendů ve světové ekonomice a zejména ve státech EU pro ekonomický růst Maďarska. V závěru své stati pozitivně hodnotí dosaženou úroveň transformace maďarské ekonomiky, zejména z hlediska ekonomické struktury a konkurenceschopnosti, jejichž vývoj ovlivnila relativně rychlá privatizace, zasahující i nejcitlivější sektory hospodářství, a příliv zahraničního kapitálu.

Příspěvek *Eduarda Mikelky*, věnovaný slovenskému hospodářství, se zaměřuje především na analýzu zvolené transformační politiky. Autor z hlediska vývoje slovenské eko-

RECENZE

nomiky rozlišuje tři základní fáze. Transformační politiku, založenou na maximu liberalizace, na rychlé privatizaci a na tvrdé rozpočtové a monetární politice, která je charakteristická pro období 1990–1993, považuje za chybnou, tj. založenou na rychlosti, nikoli na kvalitě. Dopad této chybně zvolené strategie navíc umocnila neschopnost státu vytvořit účinný legislativní rámec pro její regulaci. Reforma měla být podle jeho názoru provedena jiným způsobem, přičemž jako možné alternativy uvádí modely uplatněné v Japonsku po druhé světové válce a v Číně v 90. letech (*Outrata – Gajdošová /eds./, 2002, s. 44–45*). Ani v období 1994–1998 nebyla podle Mikelkova mínění zvolena vhodná hospodářská politika. Relativně pozitivní makroekonomický vývoj byl totiž dosažen za cenu vnitřní i vnější nerovnováhy v letech 1996–1998. Období po roce 1998 je proto charakteristické důrazem na realizaci restriktivních a stabilizačních opatření, jejichž cílem je obnova vnitřní i vnější ekonomické rovnováhy. Autor přitom považuje za vhodnější zvolit nižší míru restrikce, která sice ekonomickou stabilizaci rozloží do delšího časového období, ale zmírní negativní dopad restriktivních opatření na ekonomiku.

Druhá sekce recenzovaného sborníku je věnována hodnocení konkurenceschopnosti a ekonomické struktury zemí visegrádské skupiny. Analýzy situace v České republice se opět ujal *Karel Zeman*. Podobně jako i další autoři za rozhodující faktor zlepšování konkurenceschopnosti země označuje růst produktivity práce. I přesto, že ČR dosahovala ve druhé polovině 90. let vyššího růstu produktivity práce než EU jako celek, je rozdíl v její úrovni stále vysoký. V současnosti naše konkurenční výhoda spočívá především v nízkých nákladech na práci, přičemž K. Zeman poukazuje na význam tohoto faktoru i z hlediska zájmu zahraničních investorů o Českou republiku. V další části svého příspěvku ukazuje naši pozici v mezinárodním hodnocení konkurenceschopnosti na základě údajů, uveřejněných ve *Světové ročence konkurenceschopnosti 2001 (World Competitiveness Yearbook, 2001)*, která sleduje 49 zemí při použití 286 kritérií. Celková konkurenceschopnost naší republiky se na základě tohoto hodnocení v období 1997–2000 zhoršila, nicméně ekonomické oživení po roce 2000 se projevilo opětovným zlepšením v následujícím období. Součástí analýzy je též hodnocení konkurenceschopnosti ve čtyřech základních oblastech – z hlediska infrastruktury, výkonnosti ekonomiky, vlády a obchodu.

Z podobných hledisek pak v následujících dvou statích analyzují konkurenceschopnost maďarské ekonomiky *Andrea Szalavetzová a Gábor Túry*. Autorka prvního příspěvku v úvodu poukazuje na to, že maďarská ekonomika prodělala nejrozsáhlejší strukturální transformaci ze zemí střední a východní Evropy, a snaží se identifikovat slabiny tohoto vývoje. Za problematickou považuje orientaci investorů na ziskovost, založenou na nízkém podílu mzdových nákladů na celkových nákladech. Proto vyslovuje pochybnost o dlouhodobé udržitelnosti takové specializace. Za další slabinu dosavadního ekonomického vývoje Maďarska považuje nadměrnou specializaci výroby a exportu na několik málo oborů. Podle jejího názoru by proto bylo žádoucí aplikovat vědomou diverzifikační politiku, která by soustředila pozornost na další obory s vysokým potenciálem růstu (určité segmenty chemického průmyslu, technické textilie aj.). Z hlediska budoucího vývoje by problémem mohl být rovněž nedostatek zdravých tuzemských středních a malých podniků, které by byly schopné rozvíjet spolupráci s podniky se zahraniční účastí.

Gábor Túry se ve svém příspěvku věnuje problematice sektorové a oborové struktury maďarské ekonomiky ve srovnání se státy EU, zejména pak s nejdůležitějšími obchodními partnery Maďarska. Transformace ekonomické struktury se projevovala rozsáhlými přesuny v zaměstnanosti, a to zejména ve prospěch terciální sféry. Tato tendence se zastavila až ve druhé polovině 90. let, kdy se začíná projevovat zájem zahraničních investorů o rozvoj zpracovatelského průmyslu. Autor tento vývoj srovnává se situací v členských státech EU, kde naopak po roce 1995 dochází k mírnému poklesu sekundární sféry a k nárůstu terciální. V následující části se pak podrobněji věnuje srovnání zpracovatelského průmyslu Maďarska a vyspělých členských států EU z hlediska struktury výroby, produktivity prá-

ce, průměrných mezd, přidané hodnoty a významu přímých zahraničních investic a podniků se zahraniční účastí na transformaci struktury výroby i exportu.

Pozici Slovenska z hlediska konkurenceschopnosti zpracoval *Richard Outrata*. Podobně jako Karel Zeman se zmiňuje o multikriteriálním hodnocení, publikovaném ve *Světové ročence konkurenceschopnosti 2001*. Pozice Slovenska v tomto hodnocení není příliš příznivá. V ještě vyšší míře než u ostatních visegrádských zemí je jeho konkurenční výhoda založena na nízkých nákladech na práci, což ovšem nestimuluje rozsáhlejší technologickou modernizaci, respektive posílení konkurenceschopnosti z hlediska kvality obecně. V další části svého příspěvku R. Outrata nabízí podrobnější analýzu, na jejímž základě ukazuje pozitivní trend ve vývoji slovenského exportu, kde v posledních letech došlo k nárůstu podílu zboží náročného na vědu a výzkum. Podobně jako ostatní autoři dospívá k závěru, že rozhodujícím faktorem růstu konkurenceschopnosti ekonomiky je růst produktivity práce. V této souvislosti zdůrazňuje význam využití technologického a inovačního potenciálu na úrovni firem, které umožňují výrobu zboží s vyšší přidanou hodnotou a tzv. vnitrooborovou specializaci.

Třetí sekce sborníku je zaměřena na problematiku adaptace podnikové sféry na vstup visegrádských zemí do EU. Hodnocení připravenosti českých podniků na vstup do EU se ujal *Jan Hřích*. Ve svém příspěvku se věnuje jednotlivým faktorům, které působí na zlepšování výkonu podnikové sféry a na zvyšování konkurenceschopnosti ekonomiky jako celku. Nejdůležitějším předpokladem je podle jeho názoru vytvoření reálné a silné vlastnické struktury podniků. V této souvislosti se kriticky vyslovuje k první fázi transformačního procesu, zejména poukazuje na absenci vhodné vládní strukturální politiky a regulačního rámce transformace. Za další podstatný faktor považuje příliv přímých zahraničních investic, které přinášejí nejen kapitál, ale i *know-how* v oblasti podnikového řízení obecně. V jednotlivých kapitolách se pak věnuje dalším faktorům, ovlivňujícím schopnost podnikové sféry obstát v konkurenčním prostředí trhu EU, respektive stimuluje ekonomický růst jako takový. Konkrétně se zabývá např. otázkou využití lidského kapitálu i technologického a inovačního potenciálu a rolí státní politiky v těchto oblastech nebo otázkou vytváření funkčního finančního systému a jeho působení na restrukturalizaci podnikové sféry. V závěru své stati uvádí řadu oblastí, do nichž by měla směřovat aktivita státu, respektive vlády, mj. např. zajištění vysoké kvality služeb poskytovaných veřejnou administrativou, vytvoření podmínek pro bezproblémové fungování finančního a platebního systému či podpora v oblasti rozvoje lidských zdrojů.

Tamás Novák ve svém příspěvku analyzoval z podobných hledisek pozici maďarských podniků v procesu přiblížování k EU. V úvodu poukazuje na specifikum maďarské ekonomiky, kde přízpusobování podnikové sféry začalo probíhat již před změnou politického systému, tj. v letech 1988–1989 v podobě tzv. spontánní privatizace, která byla umožněna pomalou liberalizací probíhající v 80. letech. Zmiňuje se také o významné roli zahraničního kapitálu pro restrukturalizaci podnikové sféry, zejména v první polovině 90. let. V současnosti je podle jeho názoru další zlepšení závislé na posílení tuzemských malých a středních podniků, přičemž pokrok spojuje s obnovením role státu v oblasti investování a podpory rozvoje tuzemské podnikové sféry. Roli státu zde považuje za nezbytnou, protože jde o oblast, kde se soukromé finanční instituce obecně neangažují. V následující části stati se pak rovněž věnuje jednotlivým faktorům, které mají vliv na další rozvoj podnikové sféry v Maďarsku, tj. rozvoj lidského kapitálu, zahraničního obchodu, zlepšování podnikového řízení, vyšší využití vědy i výzkumu.

Situaci podnikové sféry ve Slovenské republice (SR) jsou věnovány dva příspěvky. *Vilma Juríčková* se podobně jako předchozí autoři zaměřuje na oblasti, které považuje za základní podmínky úspěšné transformace. Analýza stavu podnikové sféry na Slovensku je doplněna i názory podnikatelů samých a jejich očekáváními v souvislosti se vstupem do EU, založenými na empirické studii sedmdesáti vybraných podniků. Jednou z hlavních podmínek transformace je změna vlastnických vztahů, nicméně autorka poukazuje na to,

že dominance soukromého sektoru ještě automaticky neznamená vytvoření podnikové sféry s požadovanou kvalitou. Důležitou roli zde totiž hraje rovněž kvalita vztahu mezi vlastníky a managementem a kvalita podnikového řízení jako taková. V oblasti rozvoje lidského kapitálu autorka považuje investice slovenských podniků za nedostatečné, přičemž ze zmiňovaného průzkumu mezi slovenskými podniky vyplývá, že i ty jsou si této nedostatečnosti vědomy (pouze přibližně 20 % respondentů považuje své investice do růstu kvalifikace svých zaměstnanců za plně adekvátní). Z podobných hledisek pak V. Juríčková analyzuje též další oblasti, ovlivňující možnosti rozvoje slovenských podniků – využívání technologického a inovačního potenciálu, nutnost implementace ekologických standardů platných v EU a vliv finanční situace podniků. Přitom právě nepříznivou finanční situaci považuje za jednu z hlavních příčin nízké konkurenceschopnosti, nedostatečné inovace produkce a nízkého exportního výkonu.

Slovenské ekonomice je věnován i čtvrtý příspěvek v této sekci. *Antonín Klas* se zde podrobně zabývá inovačním a výzkumným potenciálem SR a porovnává jej se státy EU. Srovnáním výdajů na jednotlivé oblasti podstatné pro využití inovací k rozvoji ekonomiky a růstu konkurenceschopnosti dospívá k závěru, že Slovensko této oblasti věnuje nedostatečnou pozornost. Za rizikové faktory efektivnosti tuzemského výzkumu považuje především nedostatečné finanční i materiální zajištění a nedostatečný zájem podnikové sféry budovat vlastní výzkumné základny. Autor poukazuje na to, že by tato situace mohla vést k ochromení domácí výzkumné základny, která je významná jak pro další přizpůsobování dovážených technologií tuzemským podmínkám, tak i pro schopnost při dovozu kvalifikovaně zvolit nejlepší z nabízených technologií. Dospívá k závěru, že se celkově ukazuje nedostatečná připravenost slovenských podniků vytvořit efektivní rozvojový program, což by mohlo znamenat komplikace při získávání prostředků ze strukturálních fondů po vstupu země do Evropské unie.

Poslední (čtvrtá) sekce sborníku představuje příspěvky, zachycující úvahy o předpokládaných přínosech a rizicích vstupu visegrádských zemí do EU. *Jan Hřích* sleduje možné dopady vstupu do EU na českou ekonomiku. V oblasti zemědělské politiky a potravinářského průmyslu se zmiňuje především o nákladech spojených se zavedením *acquis communautaire* a o jejich očekávaném promítnutí do růstu cen potravin. Rovněž zdůvodňuje český požadavek na přechodné období, týkající se prodeje zemědělské půdy cizincům, které má zabránit právě výraznému nárůstu nákladů zemědělců vzhledem k očekávanému nárůstu hodnoty zemědělské půdy, a tedy i nákladů na pronájem po uvolnění prodeje. V další části se pak autor zabývá dopady Společné obchodní politiky EU (SOP) na zahraničněobchodní vztahy našeho státu, přičemž sleduje možné změny v důsledku aplikace SOP z hlediska jednotlivých obchodních partnerů, respektive regionů. Dospívá k závěru, že obchod se zeměmi či regiony, kde EU uplatňuje odlišnou obchodní politiku než Česká republika, tvoří pouze malý podíl na celkových obchodních vztazích, a proto aplikace SOP výrazněji neovlivní zahraničněobchodní vztahy ČR. Výjimku mohou podle autora tvořit vztahy se skupinou rozvojových zemí ACP, vůči nimž bude muset náš stát po vstupu do EU rozšířit dosud poskytované výhody. To by mohlo vést ke zvýšení tlaku na české producenty v textilním průmyslu, kde jsou tyto země vysoce konkurenceschopné. V závěru statí pak autor shrnuje očekávaná rizika a přínosy integrace ČR do EU, přičemž mezi hlavní pozitivita řadí např. zajištění mezinárodní pozice a bezpečnosti, celkové zlepšení tržního i sociálního prostředí, snížení transakčních nákladů pro zahraniční investory a nové možnosti získávání finančních zdrojů z fondů Evropské unie.

Rizika a přínosy integrace do EU z pohledu maďarské ekonomiky zpracovali společně *Judit Kiss, Kálmán Dezséri, Sándor Meisel a Tamás Szemlér*. Struktura jejich příspěvku je obdobná předchozímu. V souvislosti s aplikací Společné zemědělské politiky EU (SZP) autoři očekávají po začlenění Maďarska pouze marginální změny v cenách zemědělské produkce a v příjmech zemědělců, a to vzhledem k tomu, že zapojování nových členů do systému SZP bude postupné. V této oblasti dojde pravděpodobně k určitému přeoriento-

vání dovozu ve prospěch skupiny zemí, které v systému SZP spadají do skupiny, vůči níž EU uplatňuje preferenční obchodní podmínky. Autoři se zmiňují zejména o několika důležitých partnerech Maďarska, jako je např. Čína, Rusko a další země SNS. V další části pak podrobněji představují přechodná období, která maďarská strana žádala v souvislosti s aplikací *acquis communautaire* a výsledky, jichž bylo dosaženo během negociací. V závěru opět shrnují předpokládané přínosy a náklady integrace do EU, přičemž se nezaměřují na jejich konkrétnější odhady, ale spíše se snaží postihnout tuto otázku v celé její šíři, představit vnitřní i vnější faktory, které mohou ovlivnit konečné přínosy a náklady integrace do Evropské unie.

Poslední stať v této sekci i v celém sborníku je věnována témuž tématu z pohledu Slovenska. *Richard Outrata* se zaměřil především na dopady integrace v ekonomické a sociální sféře. Vychází z předpokladu, že efekty jsou obecně spojeny především se zapojením do celní unie v rámci EU, nicméně nepředpokládá, že po vstupu dojde k výraznějšímu nárůstu obchodu se stávajícími členy EU. Podobně lze podle jeho názoru očekávat i celkově pozitivní efekt integrace na rozpočet, avšak i tady existují rizika v podobě nedostatečné schopnosti využít dostupné zdroje z fondů EU a v podobě nákladů spojených s implementací standardů a norem Evropské unie.

Recenzovaná publikace přináší příspěvky od autorů z jednotlivých zemí visegrádské skupiny, a tak nabízí vnitřní pohled na problémy, spojené s integrací těchto zemí do EU. Autoři vycházejí ze zdrojů, které by jinak byly čtenáři často nedostupné vzhledem k jazykové bariéře. Určitým nedostatkem publikace je to, že nabízí pohled pouze tří kandidátských států, tj. ČR, Maďarska a SR. Vzhledem k tomu, že se na projektu podílela i polská strana, bylo by určitě vhodné se zmínit např. v předmluvě o důvodech absence analýzy polské situace. Z publikace rovněž nevyplývá, zda jde o první publikační výstup, nebo zda již v rámci projektu byly uveřejněny výsledky předchozích pracovních setkání k dalším tematickým okruhům. Tato otázka vzniká především v souvislosti s názvem celé publikace odkazujícím na spolupráci visegrádských zemí. Protože sborník přináší analýzu přístupového procesu k EU z pohledu jednotlivých zemí, bylo by vhodné toto obsahové zaměření vystihnout např. odpovídajícím podtitulem publikace.

Publikaci jistě ocení všichni čtenáři, kteří se zajímají o ekonomickou analýzu integrace visegrádských zemí do EU. Velmi užitečným zdrojem informací je zároveň množství statistických údajů, které jsou součástí řady příspěvků a které se neomezují jen na visegrádské země, ale zahrnují i údaje o pozici dalších kandidátských a členských států EU, čímž umožňují komparativní pohled na danou problematiku. Zejména první dvě sekce publikace ovšem od čtenáře předpokládají znalost ekonomické terminologie. Je škoda, že autoři některých těchto příspěvků nedoplňují text alespoň krátkým shrnutím, v němž by své poznatky přiblížili i eventuálním laickým čtenářům. Zmíněné nedostatky jsou však pouze formálního rázu a nijak nesnižují obsahovou kvalitu publikace. Prostudování sborníku lze rozhodně doporučit, neboť přináší odborný ekonomický pohled na probíhající proces začleňování zemí visegrádské skupiny do Evropské unie.

Petra Cibulková

¹ Asociace mezinárodních vztahů (Česká republika), Ústav světové ekonomiky Maďarské akademie věd (Maďarsko), Malopolska škola veřejné administrativy při Ekonomické univerzitě v Krakově (Polsko), Ústav slovenské a světové ekonomiky Slovenské akademie věd (Slovenská republika).